

Marek Stępień

Działania podejmowane przez władze diecezjalne w związku z dekretem Rady Państwa PRL z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, na przykładzie wybranych diecezji

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 59/2, 109-140

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. MAREK STĘPIEŃ

Wydział Prawa Kanonicznego

Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

**DZIAŁANIA PODEJMOWANE PRZEZ WŁADZE
DIECEZJALNE W ZWIĄZKU Z DEKRETEM
RADY PAŃSTWA PRL Z DNIA 31 GRUDNIA
1956 R. O ORGANIZOWANIU I OBSADZANIU
STANOWISK KOŚCIELNYCH, NA PRZYKŁADZIE
WYBRANYCH DIECEZJI**

Treść: Wstęp. – 1. Dekret Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r. – 1.1. Stan prawny przed wejściem w życie dekretu z końca grudnia 1956 r. – 1.2. Treść dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. – 1.3. Interpretacje dekretu z końca 1956 r. dokonywane przez władze państwowe. – 2. Działania władz diecezjalnych po wejściu w życie dekretu Rady Państwa z grudnia 1956 r. – 2.1. Mianowanie i usuwanie proboszczów. – 2.2. Mianowanie i usuwanie administratorów parafii. – Zakończenie.

Wstęp

Rada Państwa Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wydała dekret z dnia 9 lutego 1953 r. o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych. Na mocy tego aktu prawnego władze komunistyczne w Polsce kontrolowały działalność duchownych Kościoła katolickiego, dowolnie interpretując ich zachowania i bardzo często uznając je za sprzeczne z przepisami prawa. Biskupi polscy w okresie obowiązywania dekretu podkreślali, że organy państwowe, wykonując te normy, nagminnie postępowały w sposób bezprawny. Episkopat wielokrotnie postulował wprowadzenie zmian w przepisach, aby uniemożliwić tego rodzaju działania. W końcu 1956 r. władze państwowe podjęły

rozmowy na forum Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski. W konsekwencji Rada Państwa wydała dekret z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych¹.

Nowy akt prawny był mniej restrykcyjny w stosunku do duchownych, ale mimo to władze komunistyczne ciągle wykorzystywały zawarte w nim normy do instrumentalnego kontrolowania działalności księży. Przede wszystkim dotyczyło to kandydatów mających objąć stanowiska proboszczów i administratorów parafii. Strona kościelna niezmiennie podkreślała, że Rada Państwa, która wydała dekret z dnia 31 grudnia 1956 r., jako jedyna była władna do interpretowania jego treści, co jasno stwierdzała ówczesnie obowiązująca Konstytucja PRL², to jednak bardzo często interpretacji tych przepisów dokonywał Urząd do Spraw Wyznań³.

Wraz z wejściem w życie nowych przepisów władze państwowe nadal używały ich do bezprawnego wpływania na organizowanie i obsadzanie stanowisk kościelnych. Posługiwano się szantażem wobec Episkopatu Polski, sugerując możliwość wprowadzenia w przyszłości

¹ Dekret Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, w: Dz. U. 1957, Nr 1, poz. 6.

² Zob. M. STĘPIEŃ, *Działania Konferencji Episkopatu Polski podejmowane w latach sześćdziesiątych w związku z dekretem Rady Państwa PRL z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych*, Warszawskie Studia Pastoralne VIII 20 (2013) nr 3, s. 322-323.

³ Urząd do Spraw Wyznań utworzono na mocy Ustawy z dnia 19 kwietnia 1950 r. o zmianie organizacji naczelných władz państwowych w zakresie gospodarki komunalnej i administracji publicznej. Zob. art. 4 ust. 1-4 Ustawy z dnia 19 kwietnia 1950 r. o zmianie organizacji naczelných władz państwowych w zakresie gospodarki komunalnej i administracji publicznej, w: Dz. U. 1950, Nr 19, poz. 156; Notatka bpa Z. Choromańskiego. Konferencja Episkopatu Polski. Warszawa, 1966 r. Archiwum Konferencji Episkopatu Polski – adres: Skwer Ks. Kard. S. Wyszyńskiego 6, 01-015 Warszawa (skrót: AKEP), sygn. Archiwum z lat 1945-1969 (skrót: I) 013, s. 3; M. STĘPIEŃ, *Pozycja prawna Konferencji Episkopatu Polski. Studium prawnohistoryczne*, Łomża 2014, s. 45-48.

bardziej restrykcyjnych przepisów, w przypadkach, gdy strona kościelna nie zechce pójść na daleko idące ustępstwa w tej kwestii⁴.

Artykuł ma na celu przedstawienie działań podejmowanych przez władze kościelne w wybranych diecezjach w związku z wykonywaniem postanowień dekretu Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych.

1. Dekret Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r.

Władze państwowe, po przeprowadzeniu konsultacji ze stroną kościelną w ramach Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski⁵, wydały dekret z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych⁶. Przed wejściem w życie tego aktu prawnego obowiązywały podobne przepisy zamieszczone w dekrecie Rady Państwa z 9 lutego 1953 r.⁷

1.1. Stan prawny przed wejściem w życie dekretu z końca grudnia 1956 r.

Pierwszym aktem prawnym w Polsce po drugiej wojnie światowej regulującym nominacje duchownych na stanowiska kościelne był dekret Rady Państwa Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 9 lutego 1953 r. o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych. Prezes Rady Ministrów, wypełniając delegację zwartą w art. 7, wydał Zarządzenie Nr 61 z 5 maja 1953 r. w sprawie wykonania dekretu o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych, w którym zawarł przepisy wykonawcze do tego aktu prawnego⁸ i określił cel wydania dekretu, którym miało być „(...) zabezpieczenie, aby osoby zajmujące duchowne

⁴ Protokół Komisji Wspólnej dn. 6 listopada 1958 r. AKEP, sygn. I 03050, s. 6. Zob. Protokół Komisji Wspólnej dn. 4 marca 1958 r. AKEP, sygn. I 03050.

⁵ Załączniki nr 5, 6, 7. Komisja Wspólna. Warszawa, 27-11-1956. AKEP, sygn. I 10.

⁶ Dekret Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r...., jw.

⁷ Dekret Rady Państwa z dnia 9 lutego 1953 r. o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych, w: Dz. U. 1953, Nr 10, poz. 32.

⁸ Zarządzenie Nr 61 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 maja 1953 r. w sprawie wykonania dekretu o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych, w: M.P. 1953, Nr 43, poz. 522.

stanowiska kościelne spełniały swe funkcje zgodnie z zasadami i wymaganiami Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁹.

Ogólne sformułowania dekretu umożliwiały władzom komunistycznym zdefiniowanie każdego postępowania osób duchownych jako sprzecznego z obowiązującymi przepisami prawa¹⁰. Dekret z 9 lutego 1953 r. i Zarządzenie Nr 61 stały się od początku ich stosowania narzędziem władz komunistycznych w walce z Kościołem katolickim w Polsce.

Biskupi polscy bezskutecznie podejmowali interwencje u władz państwowych, gdyż dostrzegali, że obowiązujące prawo służy do represjonowania osób duchownych i utrudnianie wykonywania zadań duszpasterskich. Episkopat Polski wielokrotnie ponawiał protesty i wykazywał, że urzędnicy państwowi, wykonując postanowienia dekretu, bardzo często łamali obowiązujące prawo. Taka sytuacja bezpośrednio dotyczyła władz kościelnych w poszczególnych diecezjach w Polsce. Prezydya wojewódzkich rad narodowych nie wypełniały obowiązujących procedur prawnych, które wiązały się z przeniesieniem i usuwaniem ze stanowisk kościelnych proboszczów, administratorów parafii, wikariuszy, jak też księży zajmujących stanowiska w kuriach diecezjalnych, sądach biskupich i wyższych seminariach duchownych. Bardzo często decyzje o usunięciu, czy przeniesieniu tych osób komunikowano tylko ustnie przedstawicielom władz diecezjalnych¹¹.

Można stwierdzić, że władze komunistyczne instrumentalnie wykorzystywały ówczesnie obowiązujące normy prawne, dotyczące obsadzania stanowisk kościelnych, do walki z Kościołem katolickim w Polsce. Dopiero w końcu listopada 1956 r. w czasie posiedzenia Komisji Wspólnej, które odbyło się w Warszawie, uzgodniono, że

⁹ § 1, tamże.

¹⁰ Zob. M. STĘPIEŃ, *Działania Konferencji Episkopatu Polski podejmowane w związku z dekretem Rady Państwa PRL z dnia 9 lutego 1953 r. o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych*, *Warszawskie Studia Pastoralne* VIII 19 (2013) nr 2, s. 199.

¹¹ Zob. tamże, s. 201-212.

dekret z 9 lutego 1953 r. zostanie zmieniony¹². Na następnym zebraniu Komisji Wspólnej w dniu 4 grudnia tego samego roku strony porozumiały się co do treści nowego dekretu Rady Państwa¹³.

1.2. Treść dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r.

Według przepisów zawartych w dekrete z 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych tworzenie, przekształcanie i znoszenie oraz ustalanie granic terytorialnych i siedzib diecezji, a także parafii, wymagało porozumienia z właściwym organem państwowym¹⁴. Gdy organ ten w terminie 30 dni od zawiadomienia nie zgłaszał zastrzeżeń, przyjmowano, że wyraził zgodę¹⁵. Właściwą instytucją państwową do zgłaszania zastrzeżeń wobec osób mianowanych na stanowiska arcybiskupów, biskupów diecezjalnych i koadiutorów z prawem następstwa był Rząd PRL, a w przypadku proboszczów i administratorów parafii – prezydya poszczególnych wojewódzkich rad narodowych¹⁶. Przed nominacją na wymienione stanowiska kościelne należało upewnić się, czy wobec osób mianowanych „nie zachodzą uzasadnione zastrzeżenia właściwego organu państwowego”¹⁷. Czas zgłaszania zastrzeżeń przez Rząd PRL, co do osób mających być mianowanymi, ustalono na trzy miesiące, a przez prezydya wojewódzkich rad narodowych na 30 dni. Po upływie tych okresów przyjmowano, że wniosek został zaakceptowany bez zastrzeżeń¹⁸. W przypadku wystąpienia rozbieżności

¹² Zob. Notatka Sekretariatu. Warszawa, 27-11-1956. AKEP, sygn. I 10.

¹³ Załącznik. Komisja Wspólna. Warszawa, 04-12-1956. Projekt Dekretu z dnia... 1956 r. o organizacji i obsadzaniu stanowisk kościelnych. AKEP, sygn. I 10. Zob. M. STĘPIEŃ, *Działania Konferencji Episkopatu Polski podejmowane w latach pięćdziesiątych w związku z dekretem Rady Państwa PRL z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych*, *Warszawskie Studia Pastoralne* VIII 20 (2013) nr 3, s. 288-290.

¹⁴ Art. 1, Dekret Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r...., jw.

¹⁵ Art. 2 ust. 2, tamże.

¹⁶ Art. 5 ust. 1, tamże.

¹⁷ Art. 4, tamże.

¹⁸ Art. 5 ust. 2, tamże.

stanowisk wobec zgłaszanych zastrzeżeń, co do kandydata, rozstrzygnięcie miało nastąpić w drodze porozumienia zwierzchniego organu kościelnego z Rządem PRL¹⁹. Osoby mianowane, przed objęciem stanowiska kościelnego, zobowiązane były złożyć ślubowanie na wierność Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej²⁰. Zgodnie z art. 7 dekretu, jeśli osoba duchowna dopuszczała się działalności szkodliwej względem państwa, wówczas organ państwowy zwracał się do władzy kościelnej z zastrzeżeniami, podając motywy i wnioskując wydanie stosownego zarządzenia. W wypadku nieskuteczności takiej procedury uruchamiany byłby tryb usunięcia takiej osoby z zajmowanego stanowiska kościelnego²¹. W stosunku do poprzedniego dekretu Rady Państwa w nowych uregulowaniach zmieniono upoważniony organ państwowy z Prezydium Rządu na Rząd PRL i usunięto zapisy dotyczące działalności sprzecznej z prawem i porządkiem publicznym²², a zastąpiono je określeniem: „szkodliwej dla Państwa działalności”²³. Zgodnie z art. 8 nowego dekretu, sądowy, prawomocny wyrok skazujący duchownego na utratę praw publicznych powodował usunięcie takiej osoby z zajmowanego stanowiska kościelnego²⁴.

W dekrecie z grudnia 1956 r. wymieniono stanowiska kościelne, których dotyczył ten akt prawny. W poprzednim uregulowaniu posłużono się ogólnym określeniem „duchowne stanowiska kościelne”²⁵,

¹⁹ Art. 5 ust. 3, tamże.

²⁰ Art. 6, tamże. Treść ślubowania była następująca: „Ślubuję uroczyście dochować wierności Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, przestrzegać jej porządku prawnego i nie przedsiębrać niczego, co mogłoby zagrażać dobru Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”. Tamże.

²¹ Art. 7, tamże.

²² Art. 6, Dekret Rady Państwa z dnia 9 lutego 1953 r...., jw.

²³ Art. 7, Dekret Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r...., jw.

²⁴ Art. 8, tamże.

²⁵ Art. 1, Dekret Rady Państwa z dnia 9 lutego 1953 r...., jw. W Zarządzeniu premiera z maja 1953 r. zdefiniowano „duchowne stanowiska kościelne” jako „wszystkie stanowiska kościelne – stałe i tymczasowe, jak również pomocnicze lub zastępcze...”. § 2, Zarządzenie Nr 61 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 maja 1953 r. w sprawie wykonania dekretu o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych, w: M.P. 1953, Nr 43, poz. 522.

bez ich wymieniania, a w nowym usunięto poprzednie, prawnie kontrowersyjne zapisy dotyczące: „uprawiania przez osobę piastującą duchowne stanowisko kościelne działalności sprzecznej z prawem i porządkiem publicznym bądź popierania lub osłaniania takiej działalności (...)”²⁶, zastępując je określeniem: „szkodliwej dla Państwa działalności”²⁷. W świetle nowych przepisów organy państwa nie mogły wymagać przedstawiania wyjaśnień i materiałów przez odpowiednie kurie diecezjalne lub osoby mające objąć stanowiska kościelne²⁸. Nie było też obowiązku składania przez kandydatów do nominacji kwestionariuszy personalnych i życiorysów²⁹. Nie określono też trybu odwoławczego od decyzji prezydiów wojewódzkich rad narodowych³⁰. W unormowaniach dekretu z końca grudnia 1956 r. nie był wymieniany Urząd do Spraw Wyznań³¹, chociaż minister Jerzy Sztachelski, dyrektor tego Urzędu, wydał Instrukcję nr 1 w sprawie wykonania postanowień art. 4 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r., gdzie stwierdził, że „celem właściwego stosowania w praktyce postanowień art. 4 Dekretu, Urząd do Spraw Wyznań zarządza co następuje: (...)”³². W Instrukcji określono, że każdorazowe przeniesienie proboszcza lub administratora parafii wymagało ustosunkowania się prezydium wojewódzkiej rady narodowej³³, co było sprzeczne z decyzjami podjętymi przez Komisję Wspólną w dniu 27 listopada 1956 r. W wypadkach wątpliwych, „gdy obszar działania obejmuje dwa lub więcej województw, rozstrzyga Urząd do Spraw Wyznań”³⁴.

²⁶ Art. 6, Dekret Rady Państwa z dnia 9 lutego 1953 r...., jw.

²⁷ Art. 6, Dekret Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r...., jw.

²⁸ § 11, Zarządzenie Nr 61 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 maja 1953 r...., jw.

²⁹ Zob. § 5, tamże.

³⁰ § 11-13, tamże.

³¹ Zob. § 3, 5-13, tamże.

³² Instrukcja Nr 1. Minister Jerzy Sztachelski, dyrektor Urzędu do Spraw Wyznań (dokument z podpisem ministra bez daty). AKEP, sygn. I 10.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże. Zob. M. KRAWCZYK, *Działalność Urzędu do Spraw Wyznań w zakresie tworzenia i obsadzania stanowisk kościelnych*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Seria: Administracja i Zarządzanie 24 (2013) nr 97, s. 143-167.

W praktyce więc władze państwowe interpretowały zapisy dekretu w taki sposób, że każdorazowe przeniesienie proboszcza lub administratora parafii wymagało decyzji prezydium wojewódzkiej rady narodowej.

1.3. Interpretacje dekretu z końca 1956 r. dokonywane przez władze państwowe

Zdaniem Konferencji Episkopatu Polski interpretacja przepisów dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych dokonywana przez Urząd do Spraw Wyznań była bardzo rozszerzająca i nieuprawniona w świetle obowiązujących przepisów prawa. Biskup Zygmunt Choromański, sekretarz Konferencji Episkopatu Polski, w październiku 1960 r. przekazał pismo ministrowi Jerzemu Sztachelskiemu, pełnomocnikowi rządu do spraw stosunków z Kościołem, w którym wyraził zdziwienie, że Urząd do Spraw Wyznań dokonuje dowolnej interpretacji dekretu z 1956 r., bez uwzględnienia obowiązujących przepisów postępowania administracyjnego. Biskup podkreślił, że decyzja zawierająca zastrzeżenia do nominacji na stanowiska kościelne powinna zawierać prawne i faktyczne uzasadnienie³⁵. W następnym piśmie w tej sprawie bp Choromański stwierdził, że interpretacja przepisów dokonywana przez Urząd do Spraw Wyznań jest niezgodna z obowiązującym prawem, zaznaczając, że tylko Rada Państwa, która wydała dekret z dnia 31 grudnia 1956 r., jest władna interpretować jego treści, o czym jasno mówi art. 25 Konstytucji PRL w ust. 1 pkt 3³⁶. Swoje stanowisko w tej sprawie biskup podtrzymał także w liście ze stycznia 1961 r. Zdaniem sekretarza Episkopatu motywacje organów państwa w decyzjach z zastrzeżeniami w stosunku do duchownych, którzy mieli być mianowani na

³⁵ Poświadczona kopia pisma. Bp Z. Choromański do J. Sztachelskiego. Warszawa, 01-10-1960. AKEP, sygn. I 10.

³⁶ Poświadczona kopia pisma. Bp Z. Choromański do J. Sztachelskiego. Warszawa, 09-12-1960. AKEP, sygn. I 10. Zob. art. 25 ust. 1 pkt 3 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, uchwalonej przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r., w: Dz. U. 1952, Nr 33, poz. 232.

stanowiska kościelne, były niezbędne³⁷. Mimo protestów ze strony Konferencji Episkopatu Polski tryb postępowania władz państwowych w omawianej kwestii nie uległ zmianie.

Dyrektor Urzędu do Spraw Wyznań w dniu 14 marca 1962 r. wydał Okólniki w sprawie postępowania administracyjnego dotyczącego mianowania na stanowiska proboszczów i administratorów parafii, w którym zamieścił wytyczne dla wydziałów do spraw wyznań prezydiów wojewódzkich rad narodowych³⁸. W punkcie 4 Okólnika stwierdzono, że „art. 5 dekretu nie wymaga, by zgłaszane zastrzeżenia zawierały motywację, a więc uzasadnienie faktyczne i prawne”³⁹. Natomiast po wejściu w życie Kodeksu postępowania administracyjnego „decyzje zgłaszające zastrzeżenia przeciw mianowaniu określonej osoby, powinny, zgodnie z art. 99 § 2 KPA, w zasadzie zawierać uzasadnienie faktyczne i prawne”⁴⁰. W dokumencie powołano się też na art. 99 § 4 Kodeksu postępowania administracyjnego, w związku z art. 5 ust. 1 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, i stwierdzono, że „wydział do spraw wyznań może jednak pominąć uzasadnienie faktyczne ze względu na interes bezpieczeństwa Państwa lub porządek publiczny”⁴¹. Zgodnie z Okólnikiem, od decyzji prezydiów wojewódzkich rad narodowych, władzom diecezjalnym przysługiwało odwołanie do Urzędu do Spraw Wyznań, który wydawał prawomocne decyzje. W przypadku, gdy postępowanie porozumiewawcze doprowadziłoby do wycofania zastrzeżeń, wówczas Urząd do Spraw Wyznań uchylałby ostateczną decyzję⁴².

³⁷ Poświadczona kopia pisma. Bp Z. Choromański do J. Sztachelskiego. Warszawa, 04-01-1961. AKEP, sygn. I 10.

³⁸ Okólnik w sprawie postępowania administracyjnego dotyczącego mianowania na stanowiska proboszczów i administratorów parafii. Urząd do Spraw Wyznań. Warszawa, 14-03-1962 (Nr 1.19/85/61). AKEP, sygn. I 10.

³⁹ Pkt 3, tamże.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Tamże.

⁴² Tamże.

W piśmie z dnia 11 kwietnia 1962 r. bp Choromański podtrzymał swoje wcześniejsze stanowisko w tej kwestii i wyraził ubolewanie z powodu wydania Okólnika przez Urząd do Spraw Wyznań z 14 kwietnia 1962 r. oraz poprosił w imię praworządności o rewizję stanowiska i zmianę treści Okólnika⁴³. Po kilku dniach nadeszła z Urzędu do Spraw Wyznań polemiczna odpowiedź. W efekcie dyrektor nie zmienił swojego stanowiska⁴⁴. W zaistniałej sytuacji sekretarz Episkopatu zwrócił się do kurii diecezjalnych o sporządzenie wykazów odpowiedzi prezydów wojewódzkich rad narodowych dotyczących obsadzania stanowisk kościelnych, w których zaznaczono, że nie uzasadnia się decyzji ze względu na porządek publiczny⁴⁵. Kurie przekazały do Sekretariatu Episkopatu potrzebne zestawienia, z których wynikało, że decyzje niezawierające uzasadnienia ze względu na porządek publiczny stanowią znaczną ich część⁴⁶.

W „Pro memoria z Plenarnej Konferencji Episkopatu” sporządzonym na początku września 1966 r. stwierdzono, że władze państwowe podają dwa powody jako uzasadnienie przedstawianych zastrzeżeń co do duchownych na stanowiska proboszczów i administratorów

⁴³ Poświadczona kopia pisma. Bp Z. Choromański do T. Żabińskiego. Warszawa, 11-04-1962. AKEP, sygn. I 10.

⁴⁴ Pismo. T. Żabiński do bpa Z. Choromańskiego. Warszawa, 14-04-1962. AKEP, sygn. I 10.

⁴⁵ Poświadczona kopia pisma. Bp Z. Choromański do Kurii Diecezjalnych. Warszawa, 22-01-1963. AKEP, sygn. I 10.

⁴⁶ Zob. Pisma do Sekretariatu Episkopatu z Kurii: Przemyskiej. Przemysł, 25-01-1963, Krakowskiej. Kraków, 24-01-1963, Sandomierskiej. Sandomierz, 24-01-1963, Tarnowskiej. Tarnów, 24-01-1963, Łódzkiej. Łódź, 26-01-1963, Chełmińskiej. Pelplin, 24-01-1963, Płockiej. Płock, 25-01-1963, Katowickiej. Katowice, 29-01-1963, Białostockiej. Białystok, 29-01-1963, Częstochowskiej. Częstochowa, 28-01-1963, Wrocławskiej. Wrocław, 29-01-1963, Warmińskiej. Olsztyn, 29-01-1963, Włocławskiej. Włocławek, 28-01-1963, Poznańskiej. Poznań, 28-01-1963, Gorzowskiej. Gorzów Wielkopolski, 28-01-1963, Warszawskiej. Warszawa, 29-01-1963, Opolskiej. Opole, 31-01-1963, Gnieźnieńskiej. Gniezno, 24-01-1963, Łomżyńskiej. Łomża, 26-01-1963, Lubelskiej. Lublin, 28-01-1963, Gdańskiej. Gdańsk, 25-01-1963, Siedleckiej. Siedlce, 26-01-1963, Kieleckiej. Kielce, 29-01-1963, Drohiczyńskiej. Drohiczyn, 28-01-1963. AKEP, sygn. I 10.

parafii. Był to brak ksiąg inwentarzowych i niesporządzanie sprawozdań z działalności punktów katechetycznych⁴⁷. W dokumencie tym, który przesłano do wszystkich kurii diecezjalnych, zabroniono księżom prowadzić księgi inwentarzowe i sporządzać dla władz państwowych sprawozdań z nauczania religii⁴⁸. Jak się wydaje, władze państwowe nadal stosowały tego rodzaju wymagania, gdyż w czerwcu 1967 r. na konferencji plenarnej biskupi uchwałą zabronili administratorom kościelnym okazywania władzom świeckim spisów sprzętów kościelnych⁴⁹. Episkopat Polski polecił księżom, aby nie składali sprawozdań z katechizacji⁵⁰. Sekretarz Konferencji Episkopatu stanowisko biskupów polskich zakomunikował Józefowi Cyrankiewiczowi, Prezesowi Rady Ministrów, w lutym 1968 r., w związku z postępowaniem Urzędu do Spraw Wyznań w zakresie interpretacji stosowania dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych⁵¹. Dyrektor Biura Skarg i Wniosków Urzędu Rady Ministrów poinformował, że „Wiceprezes Rady Ministrów, Obywatel Zenon Nowak, po rozpatrzeniu zgodnie z art. 159 pkt 4 kpa skargi z dnia 13 lutego 1968 r. Nr 40/68, uznał skargę za nieuzasadnioną”⁵². W piśmie zaznaczono, że nierespektowanie przepisów prawa o pro-

⁴⁷ Pro memoria z Plenarnej Konferencji Episkopatu. Warszawa, 01-09-1966. AKEP, sygn. I 10.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Uchwały Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski 1946-1989. Teksty uchwał Konferencji Plenarnych Episkopatu według działów. AKEP, sygn. I 0130/III, poz. III 18/19, III 18/20. Uchwały Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski 1946-1989. Wykaz Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski. AKEP, sygn. I 0130/III, s. VI 3.

⁵⁰ Uchwały Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski 1946-1989. Teksty uchwał Konferencji Plenarnych Episkopatu według działów. AKEP, sygn. I 0130/III, poz. III 18/21.

⁵¹ Poświadczona kopia pisma Bp Z. Choromański do J. Cyrankiewicza. Warszawa, 13-02-1968 Nr 40/68). AKEP, sygn. I 10. Więcej na temat interpretacji dekretu z 31 grudnia 1956 r. dokonywanej przez władze państwowe zobacz: M. STĘPIEŃ, *Działania Konferencji Episkopatu Polski podejmowane w latach sześćdziesiątych...*, jw., s. 307-321.

⁵² Pismo. J. Pietrusiński do bpa Z. Choromańskiego. Warszawa, 14-04-1962 (Nr. S.I-43/M/68). AKEP, sygn. I 10.

wadzeniu punktów katechetycznych i ksiąg inwentarzowych „stanowi w pełni uzasadnioną podstawę do zgłaszania przez uprawnione do tego organy zastrzeżeń przeciwko mianowaniu tych osób na stanowiska proboszczów lub administratorów parafii”⁵³.

2. Działania władz diecezjalnych po wejściu w życie dekretu Rady Państwa z grudnia 1956 r.

Już w połowie 1957 r. do Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski nadchodziły informacje z diecezji o nieprzestrzeganiu przez organy państwowe przepisów zawartych w dekreście z dnia 31 grudnia 1956 r. W „Pro memoria” Sekretariatu Konferencji Episkopatu z czerwca 1957 r. zaznaczono, że prezydya wojewódzkich rad narodowych w wielu przypadkach nie wyrażają zgody na obejmowanie stanowisk kościelnych i bezprawnie interweniują, wymuszając zwalnianie z tych stanowisk. Nawet przy drobnych sprawach posługują się argumentacją z art. 7 dekretu, oskarżając osoby duchowne o szkodliwą działalność na rzecz państwa⁵⁴. Podobne zastrzeżenia zgłosili także wyżsi przełożeni zakonów męskich w Polsce. W „Pro memoria” z końca czerwca 1957 r. skierowanym do Komisji Wspólnej podkreślono, że niektóre prezydya wojewódzkich rad narodowych odmawiają księżom zakonnym zatwierdzenia na stanowiska proboszczów, podając powód, iż są księżmi zakonnymi⁵⁵. W następnych latach wykonywanie dekretu o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych z dnia 31 grudnia 1956 r. było tematem wielokrotnie podejmowanym w czasie obrad Komisji Wspólnej Rządu PRL i Episkopatu Polski.

2.1. Mianowanie i usuwanie proboszczów

Jak już było zaznaczone, władze cywilne często wykraczały poza kompetencje przyznane organom państwowym w dekrecie z dnia

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Pro memoria. Dekret o stanowiskach. Sekretariat Episkopatu Polski. Warszawa, 22-06-1957. AKEP, sygn. I 10.

⁵⁵ Pro memoria dla Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu w Warszawie. Wyżsi Przełożeni Zakonów Męskich w Polsce. Warszawa, 26-06-1957. AKEP, sygn. I 10.

31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, w którym zamieszczono normy dotyczące mianowania proboszczów i administratorów parafii oraz usuwania ich ze stanowisk kościelnych po prawomocnym wyroku sądu pozbawiającym osobę duchowną praw publicznych⁵⁶. Tego typu działania władz komunistycznych dobrze ilustrują wydarzenia, które miały miejsce w diecezji częstochowskiej. Zastępca przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi zwrócił się w grudniu 1958 r. pismem do biskupa częstochowskiego Zdzisława Golińskiego, w którym powiadał ordynariusza diecezji, że posiada informację o pozbawieniu przez władze diecezjalne stanowiska proboszcza w parafii pw. św. Marii Magdaleny w Radomsku ks. Feliksa Litewki, bez przeniesienia tego duchownego na inne równorzędne stanowisko kościelne. Prezydium uznało ten fakt za przejaw jawnego dyskryminowania księdza, gdyż był aktywnym działaczem społecznym odznaczonym Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz Złotym Krzyżem Zasługi. Jednocześnie wyrażono nadzieję, że sprawa ta zostanie załatwiona zgodnie z sugestiami wyrażonymi w czasie rozmowy przeprowadzonej w Wydziale do Spraw Wyznań w dniu 10 listopada tego roku z ks. Karlikiem, kanclerzem kurii⁵⁷. W piśmie stanowczo stwierdzono, że Prezydium „nie wyrazi swej aprobaty na zamianowanie proboszczem parafii św. Marii Magdaleny na żadnego z księży jako kandydatów na to stanowisko do czasu powierzenia ks. Litewce innego, odpowiedniego stanowiska na terenie województwa łódzkiego”⁵⁸. Już po kilku dniach odpowiedź na to pismo wystosował ks. Stanisław Zimorowicz, wikariusz generalny, w którym zwrócił uwagę, że Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi posunęło się stanowczo zbyt daleko w ingerowanie w sprawy kościelne, do czego stronę państwową nie upoważniał żaden akt prawny, w tym także dekret z 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu

⁵⁶ Zob. art. 4 i 8, Dekret Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r...., jw.

⁵⁷ Poświadczony odpis pisma. J. Pryma do bpa Z. Golińskiego. Łódź, 04-12-1958 (L.dz.WzKs-I-82/58). AKEP, sygn. I 10-2.

⁵⁸ Tamże.

stanowisk kościelnych⁵⁹. Wikariusz generalny podkreślił, że władza diecezjalna „ma prawo ukarać kapłana za łamanie dyscypliny moralno-kościelnej i swym postępowaniem daje zgorszenie wiernym zamiast zbudowania (...)”⁶⁰. Strona kościelna 13 grudnia 1958 r. zaproponowała mianowanie ks. Litewki proboszczem parafii Ruda w powiecie wieluńskim, a dotychczasowego proboszcza ks. Władysława Sobonia przeniesienie na proboszcza parafii pw. św. Marii Magdaleny w Radomsku. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi zgłosiło zastrzeżenia do tych nominacji. W przypadku ks. Litewki negatywną decyzję uzasadniono tym, że parafia w Rudzie nie jest równorzędna z parafią pw. św. Marii Magdaleny w Radomsku⁶¹. Jednocześnie władze państwowe postawiły warunek, że „Prezydium WRN wyrazi zgodę na przeniesienie ks. Litewki jedynie w wypadku zaofiarowania Mu odpowiednio równorzędnego stanowiska na terenie województwa Łódzkiego”⁶². W przypadku ks. Władysława Sobonia podano w uzasadnieniu, że parafia pw. św. Marii Magdaleny w Radomsku jest już obsadzona przez ks. Feliksa Litewkę⁶³. W piśmie skierowanym do przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej z 21 stycznia 1959 r. bp Zdzisław Goliński zaprotestował w sprawie ks. Litewki i zaznaczył, że pracownicy Wydziału do Spraw Wyznań w praworządnym państwie muszą kierować się przepisami ustaw i dekretów, a w tym przypadku organy państwa przekroczyły swoje uprawnienia wynikające z dekretu z 31 grudnia 1956 r. Biskup

⁵⁹ Poświadczona kopia pisma. Ks. S. Zimorowicz i ks. W. Karlik do Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi. Częstochowa, 10-12-1958 (L.6930). AKEP, sygn. I 10-2.

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ Poświadczony odpis pisma. L. Karwat do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie. Łódź, 09-01-1959 (Nr.WzKs-I-1/59. Sprawa ks. F. Litewki). AKEP, sygn. I 10-2. Poświadczony odpis pisma. L. Karwat do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie. Łódź, 09-01-1959 (Nr.WzKs-I-1/59. Sprawa ks. W. Sobonia). AKEP, sygn. I 10-2. Są to dwa odrębne pisma datowane na dzień 9 stycznia 1959 r.

⁶² Poświadczony odpis pisma. L. Karwat do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie. Łódź, 09-01-1959 (Nr.WzKs-I-1/59. Sprawa ks. F. Litewki). AKEP, sygn. I 10-2.

⁶³ Poświadczony odpis pisma. L. Karwat do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie. Łódź, 09-01-1959 (Nr.WzKs-I-1/59. Sprawa ks. W. Sobonia). AKEP, sygn. I 10-2.

Goliński podkreślił, że ks. Litewka musi być przeniesiony ze względów dyscyplinarno-obyczajowych, a także to, że nie przyjmuje do wiadomości zastrzeżeń wyrażonych przez organ państwowy, gdyż w uzasadnieniu decyzji podano przyczyny, które nie są wymienione w dekreście z 31 grudnia 1956 r.⁶⁴ Dalej rządcą diecezji wskazał, że stawiany przez władze państwowe warunek przeniesienia ks. Litewki na równorzędną parafię jest „niesłychanym pogwałceniem dekretu, który ani w literze swych artykułów ani w całym duchu ożywiającym go czegoś podobnego nie przewiduje ani też takiej władzy nikomu nie daje”⁶⁵. Biskup stwierdził, że w zaistniałej sytuacji był zmuszony zwolnić ks. Feliksa Litewkę z zajmowanego stanowiska i nałożyć na niego karę suspensy oraz podkreślił, że takie postępowanie władz nie przyczynia się do umacniania autorytetu państwa⁶⁶.

Władze państwowe, powołując się na dekret z 31 grudnia 1956 r., w sposób bezprawny ingerowały w tryb przenoszenia księży na emeryturę. Jedno z takich zdarzeń miało miejsce w przypadku ks. Aleksandra Witczaka, proboszcza parafii Strzałków w diecezji częstochowskiej, który został przeniesiony na emeryturę przez władze kościelne zgodnie z prawem kanonicznym z dniem 1 kwietnia 1960 r. Kuria diecezjalna, na podstawie dekretu z 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, powiadomiła Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi o zamiarze mianowania proboszczem tej parafii ks. Stefana Korala. W piśmie datowanym na 16 kwietnia 1960 r. nie zgłoszono zastrzeżeń co do nominacji na proboszcza parafii Strzałków, ale stwierdzono, że parafia ta nie wakuje. Wówczas ks. Stanisław Zimorowicz, wikariusz generalny biskupa częstochowskiego, w piśmie z dnia 25 kwietnia tego samego roku skierowanym do zastępcy przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi, stwierdził, że

⁶⁴ Poświadczona kopia pisma. Bp Z. Goliński do Przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi. Łódź, 21-01-1959 (L.343). AKEP, sygn. I 10-2.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ Tamże.

w przekazanej decyzji nie ma uzasadnienia zgłoszonych zastrzeżeń w stosunku do ks. Karolaka, a tym samym decyzja ta nie spełnia warunków przewidzianych w art. 4 i 5 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r.⁶⁷ Zdaniem wikariusza generalnego zabieranie głosu w tej sprawie przez Prezydium było „mocno niewłaściwe”, gdyż obowiązujący dekret nie daje takiego prawa, a ks. Witczak to człowiek schorowany, który ukończył już 74 lata i nie mógł dalej być proboszczem parafii Strzałków. Na zakończenie pisma ks. Zimorowicz stwierdził, że kuria nie odwołała się w tej sprawie do Urzędu do Spraw Wyznań, gdyż „nie chciała obniżyć w oczach Urzędu ani swego autorytetu ani autorytetu Prezydium”⁶⁸.

Władze państwowe przy stosowaniu dekretu z 31 grudnia 1956 r., przedstawiając zastrzeżenia, co do mianowania proboszczami parafii, w wielu wypadkach uzasadniały decyzję tym, że kandydaci na te stanowiska nie realizowali postanowień wynikających z Porozumienia z dnia 14 kwietnia 1950 r. zawartego między rządem a Episkopatem⁶⁹. Przykładem takiego działania była decyzja podjęta przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach w sprawie mianowania ks. Józefa Tchórze proboszczem parafii Biertułtowy-Radlin⁷⁰. W uzasadnieniu stwierdzono, że „ks. Józef Tchórz w swej dotychczasowej działalności duszpasterskiej zupełnie nie realizował wytycznych wynikających z punktów 1, 2 i 4 Porozumienia między przedstawicielami

⁶⁷ Poświadczona kopia pisma. Ks. S. Zimorowicz do J. Prymy. Częstochowa, 25-04-1960 (L.1852). AKEP, sygn. I 10-2.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Episkopat Polski, w dniu 14 kwietnia 1950 r., zawarł Porozumienie z Rządem Rzeczypospolitej Polskiej. Dokument zawierał 18 punktów poprzedzonych wstępem. Porozumienie zawarte między przedstawicielami Rządu RP i Episkopatu Polskiego. Warszawa, 14-04-1950 (uwierzytelniona kopia). AKEP, sygn. I 0304/I, s. 1-3. Porozumienie to nie było realizowane. Już w połowie kwietnia 1950 r. władze komunistyczne doprowadziły do uchwalenia Ustawy o zmianie organizacji naczelnych władz państwowych, w zakresie gospodarki komunalnej i administracji publicznej, na mocy której utworzono Urząd do Spraw Wyznań. Zob. M. STĘPIEŃ, *Polityka prawna Konferencji Episkopatu Polski...*, jw., s. 42-45.

⁷⁰ Poświadczony odpis pisma. W. Dyba do Kurii Diecezjalnej w Katowicach. Katowice, 17-04-1961 (Nr Wz.6/T/1/61). AKEP, sygn. I 10-5.

Rządu P.R.L. i Episkopatu Polskiego z dnia 14.IV.1950 r. w związku z tym nie gwarantuje on właściwie pojętej postawy obywatelskiej do zajmowania samodzielnego stanowiska kościelnego (...)”⁷¹. Stanisław Adamski, biskup diecezji katowickiej, odwołał się od tej decyzji do Urzędu do Spraw Wyznań, argumentując, że na podstawie oświadczenia zainteresowanego księdza i własnej wiedzy odrzuca twierdzenie o braku jego lojalności i praworządności oraz przypisaniu mu rewizjonizmu granic zachodnich. Biskup zwrócił uwagę, że takie zarzuty popełnienia przestępstw wymagają przedstawienia dowodów, a przed wydaniem prawomocnego wyroku skazującego sądu taka osoba jest zawsze traktowana jako niewinna, zgodnie z Deklaracją Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 r., która przez Polskę została ratyfikowana⁷². Jak się wydaje, decyzja została podtrzymana przez Urząd do Spraw Wyznań, gdyż władze diecezji w marcu 1963 r. zgłosiły do Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach zamiar mianowania tego księdza proboszczem parafii pw. Ducha św. w Chorzowie, na co także władze państwowe nie wyraziły zgody, przedstawiając zastrzeżenia dotyczące braku respektowania zarządzeń państwowych w sprawie prowadzenia punktów katechetycznych. Także w tym przypadku bp Stanisław Adamski odwołał się do Urzędu do Spraw Wyznań⁷³, co nie doprowadziło do zmiany poprzedniej decyzji i władze podtrzymały zastrzeżenia dotyczące tej nominacji⁷⁴.

Czasem władze komunistyczne w swej bezprawnej ingerencji posuwały się do nieprzestrzegania procedur i naruszania nietykalności fizycznej księży. Taki przypadek miał miejsce 6 stycznia 1963 r. w miejscowości Sulmierzyce na terenie diecezji częstochowskiej. Podczas odwiedzin duszpasterskich, które potocznie określano kolędą, ks. proboszcz Eweryst Szopiński w domu parafianina Henryka

⁷¹ Tamże.

⁷² Poświadczony odpis pisma. Bp S. Adamski do Urzędu do Spraw Wyznań. Katowice, 26-04-1961 (L. BIV-621/61). AKEP, sygn. I 10-5.

⁷³ Poświadczony odpis pisma. Bp S. Adamski do Urzędu do Spraw Wyznań. Katowice, 09-04-1963 (L. PT17-57/63). AKEP, sygn. I 10-5.

⁷⁴ Poświadczony odpis pisma. J. Wierusz-Kowalski do Kurii Diecezjalnej w Katowicach. Warszawa, 16-05-1963 (Nr II-1B/79/63). AKEP, sygn. I 10-5.

Olczyka został wezwany przez trzech mężczyzn, w tym dwóch ubranych w mundury Milicji Obywatelskiej, do oddania wszystkich rzeczy, które miał przy sobie. Oświadczono mu jednocześnie, że odwiedzając wiernych, popełnił przestępstwo, gdyż na te czynności nie posiada zezwolenia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Ksiądz poprosił o okazanie legitymacji służbowych, czego nie uczyniono. Wówczas kapłan odmówił wydania rzeczy, a mężczyźni zaczęli go szarpać. W wyniku tych działań ks. Szopiński zasłabł. Wikariusz generalny biskupa częstochowskiego złożył w tej sprawie stanowczy protest do Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Pajęcznie⁷⁵. Biskup częstochowski Zdzisław Goliński w związku z tymi wydarzeniami wydał odezwę do księży i wiernych parafii, w której protestował przeciw złamaniu Konstytucji gwarantującej wolność wyznania oraz naruszeniu godności i ludzkich uczuć. Wyraził też głębokie współczucie ks. Szopińskiemu i wiernym parafii Sulmierzyce⁷⁶. Władze państwowe nie odpowiedziały na protest skierowany do Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Pajęcznie, natomiast z Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi nadeszła decyzja o wszczęciu sprawy karnej ks. Szopińskiemu i dwa dni później zażądano usunięcia go ze stanowiska proboszcza. Kuria odwołała się od tej decyzji do Urzędu do Spraw Wyznań⁷⁷.

Władze państwowe, przedstawiając zastrzeżenia do nominacji proboszczów, albo wręcz żądając ich usunięcia ze stanowisk kościelnych, konsekwentnie posługiwały się argumentami niedopełnienia obowiązku rejestracji punktów katechetycznych i nakazu prowadzenia ksiąg inwentarzowych. Przykładem takich działań była sprawa ks. Wincentego Marczyka z diecezji drohiczyńskiej. W połowie 1965 r. władze kościelne zwróciły się do Prezydium Wojewódzkiej

⁷⁵ Poświadczona kopia pisma. Ks. W. Karlik do Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Pajęcznie. Częstochowa, 09-01-1963 (L.86). AKEP, sygn. I 10-2.

⁷⁶ Poświadczona Odezwa Biskupa Zdzisława Golińskiego do Księży i Wiernych parafii Sulmierzyce. Częstochowa, 09-01-1963 (L.88). AKEP, sygn. I 10-2.

⁷⁷ Pismo. Ks. W. Karlik do bpa Z. Choromańskiego. Częstochowa, 03-04-1963 (L.1417). AKEP, sygn. I 10-2.

Rady Narodowej w Białymstoku z wnioskiem o wyrażenie opinii w sprawie mianowania proboszczem parafii Ciechanowiec ks. Wincentego Marczuka. Władze państwowe zgłosiły zastrzeżenia co do tej kandydatury, stwierdzając, że ksiądz ten uchyla się od rejestracji i składania sprawozdań z działalności punktów katechetycznych oraz nie przestrzega rozporządzenia ministra finansów dotyczącego prowadzenia ksiąg inwentarzowych. Kuria diecezjalna we wrześniu 1965 r. odwołała się od tej decyzji do Urzędu do Spraw Wyznań. W uzasadnieniu zaznaczono, że ksiądz ten nie prowadzi punktów katechetycznych, ale jedynie przygotowuje dzieci do należytego korzystania z sakramentów św. Zwrócono też uwagę, że w poprzedniej parafii władze państwowe nie zakwestionowały sposobu prowadzenia ksiąg inwentarzowych przez ks. Marczuka⁷⁸. Urząd do Spraw Wyznań w dniu 28 września 1965 r. utrzymał w mocy decyzję Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku w sprawie zgłoszenia zastrzeżeń do mianowania proboszczem w Ciechanowcu ks. Marczuka, uzasadniając decyzję nieprzebraniem przepisów państwowych dotyczących prowadzenia punktów katechetycznych i ksiąg inwentarzowych parafii⁷⁹. Podtrzymano więc decyzję i posłużono się identycznym uzasadnieniem jak organ pierwszej instancji. Wówczas ordynariusz diecezji ks. M. Krzywicki skierował pismo do Józefa Cyrankiewicza, Prezesa Rady Ministrów, wskazując, że nie może uznać decyzji Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku oraz Urzędu do Spraw Wyznań w sprawie zgłoszenia zastrzeżeń do mianowania ks. Marczuka proboszczem parafii Ciechanowiec. W sprawie rejestracji punktów katechetycznych i składania sprawozdań z ich funkcjonowania wykazał, że żądania władz państwowych w tym zakresie są bezprawne, gdyż są niezgodne z polskim

⁷⁸ Poświadczona kopia pisma. Bp. W. Jędruszek do Urzędu do Spraw Wyznań. Drohiczyn, 09-09-1965 (L.1153). AKEP, sygn. I 10-3. Poświadczona kopia odwołania. Ks. W. Marczuk do Urzędu do Spraw Wyznań. Miłkowiec, 06-09-1965. AKEP, sygn. I 10-3.

⁷⁹ Poświadczony odpis pisma. J. Pietrusiński, Biuro Skarg i Listów Urzędu Rady Ministrów do Kurii Diecezjalnej w Drohiczynie. Warszawa, 26-01-1966 (Nr.S.I-255/M/65). AKEP, sygn. I 10-3.

ustawodawstwem i ratyfikowaną w dniu 13 lipca 1964 r. przez Radę Państwa Międzynarodową Konwencją w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty. W argumentacji prawnej wykazał, że księgi inwentarzowe parafii formalnie zaliczają się w skład ksiąg rachunkowych, a władze państwowe nie dopełniły obowiązku formalnego zakwalifikowania tych ksiąg w skład ksiąg rachunkowych. W związku z powyższym proboszczowie nie mają obowiązku prowadzenia ksiąg inwentarzowych parafii⁸⁰. Także to odwołanie zostało odrzucone w całości, a poprzednie decyzje Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej i Urzędu do Spraw Wyznań podtrzymane⁸¹. Władze diecezji drohiczyńskiej podważyły decyzję Biura Skarg i Listów Urzędu Rady Ministrów jako organu niekompetentnego i ponownie wystosowały odwołanie do Prezesa Rady Ministrów⁸². Jak się wydaje, to odwołanie także nie przyniosło pozytywnego skutku, gdyż Kuria Diecezjalna w Drohiczynie w dniu 7 kwietnia 1966 r. ponownie skierowała wniosek do Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku w sprawie mianowania ks. Marczuka proboszczem w parafii Ciechanowiec. Organ państwowy powtórnie wyraził zastrzeżenia, powołując się na swoją poprzednią decyzję oraz decyzję Urzędu do Spraw Wyznań i Urzędu Rady Ministrów, oraz stwierdził, że ks. Marczuk nie przestrzega obowiązujących przepisów państwowych⁸³. Władze diecezjalne nie przyjęły do wiadomości negatywnej decyzji i bp Władysław Jędruszak, administrator apostolski diecezji drohiczyńskiej, w piśmie do Urzędu do Spraw Wyznań wskazał, że w przedstawianej sprawie organ państwowy nie uzasadnił swojej decyzji zgodnie z dekretem z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu

⁸⁰ Poświadczony odpis pisma. Ks. M. Krzywicki do J. Cyrankiewicza, Drohiczyn, 06-11-1965 (L. 1415/65). AKEP, sygn. I 10-3.

⁸¹ Poświadczony odpis pisma. J. Pietrusiński, Biuro Skarg i Listów Urzędu Rady Ministrów do Kurii Diecezjalnej w Drohiczynie. Warszawa, 26-01-1966 (Nr.S.I-255/M/65). AKEP, sygn. I 10-3.

⁸² Poświadczony odpis pisma. Ks. M. Krzywicki do J. Cyrankiewicza, Drohiczyn, 14-02-1966 (L. 195/66). AKEP, sygn. I 10-3.

⁸³ Poświadczony odpis pisma. T. Bujanowski do Kurii Diecezjalnej w Drohiczynie, Białystok, 06-05-1967 (Nr Wzn.283/67). AKEP, sygn. I 10-3.

i obsadzaniu stanowisk kościelnych, gdyż podał argument zbyt ogólny⁸⁴. W efekcie Urząd do Spraw Wyznań podtrzymał decyzją Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku z dnia 21 czerwca 1967 r. i wyraził niezadowolenie, że Kuria Diecezjalna w Drohiczyźnie faktycznie powierzyła kierowanie parafią w Ciechanowcu ks. Wincentemu Marczukowi, skąd wyciągnięto wniosek, że kuria świadomie narusza przepisy dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r., a Urząd oczekuje zgłoszenia innego kandydata na proboszcza w tej parafii. Biskup Władysław Jędruszuk, na podstawie art. 5 ust. 3 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r., wniósł o rozpatrzenie sprawy ks. Wincentego Marczuka przez Komisję Wspólną przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski⁸⁵. W końcu września 1967 r. Aleksander Skarżyński, dyrektor Urzędu do Spraw Wyznań, poinformował bp. Jędruszuka, że sprawa ks. Marczuka nie zostanie wniesiona pod obrady Komisji Wspólnej, gdyż w drodze nadzoru wiceprezes Rady Ministrów Zenon Nowak oddalił skargę już w dniu 6 listopada 1965 r., o czym biskup został powiadomiony pismem Biura Skarg i Listów Urzędu Rady Ministrów z dnia 26 stycznia 1966 r.⁸⁶ Biskup, powołując się na art. 4 ust. 2 Konstytucji PRL, że przestrzeganie prawa PRL jest podstawowym obowiązkiem każdego obywatela i organu władzy, ponownie zwrócił się z prośbą o wniesienie tej sprawy pod obrady Komisji Wspólnej⁸⁷.

Władze państwowe przy procedurze mianowania proboszczów parafii przewidzianej w dekreście z 31 grudnia 1956 r. stosowały bezprawną i rozszerzoną interpretację zapisów tego aktu prawnego. Bez żadnej podstawy organy państwowe usiłowały wpływać, a nawet wymuszać mianowanie na stanowiska kościelne księży, którzy zdaniem

⁸⁴ Poświadczona kopia pisma. Bp W. Jędruszuk do Urzędu do Spraw Wyznań. Drohiczyn, 19-05-1967 (L.891/67). AKEP, sygn. I 10-3.

⁸⁵ Pismo. Bp W. Jędruszuk do Komisji Wspólnej Rządu PRL i Episkopatu Polski. Drohiczyn, 16-08-1967 (L.1426/67). AKEP, sygn. I 10-3.

⁸⁶ Poświadczona kopia pisma. A. Skarżyński do bpa W. Jędruszuka. Warszawa, 24-09-1968 (Nr KK-5001-52/68). AKEP, sygn. I 10-3.

⁸⁷ Podpisany odpis pisma. Bp W. Jędruszuk do A. Skarżyńskiego. Drohiczyn, 07-10-1968 (L. 1504/68). AKEP, sygn. I 10-3.

władz przychylnie postrzegali nową rzeczywistość polityczną w Polsce po drugiej wojnie światowej. Próbowano skłaniać władze diecezjalne, aby nominowały takich duchownych na równorzędne stanowiska kościelne albo opóźniały ich przejście na emeryturę. W zastrzeżeniach wydawanych przez prezydium wojewódzkich rad narodowych do nominacji władze państwowe albo całkowicie pomijały wymagane prawnie uzasadnienia negatywnych decyzji, albo formułowały je tak ogólnie, że nie spełniały wymogów prawnych przewidzianych w dekreście z końca grudnia 1956 r. Na przykład w diecezji wrocławskiej tylko w drugiej połowie 1962 r. organy państwowe, zgłaszając zastrzeżenia do nominacji proboszczów, nie uzasadniły negatywnych decyzji w dziesięciu, a w diecezji gdańskiej aż w siedemnastu przypadkach⁸⁸.

Organy państwowe dopuszczały się też przedstawiania fałszywych zarzutów, które procesowo nie były w żaden sposób udowodnione. W odpowiedzi władze diecezjalne, w odwołaniach od decyzji, przedstawiały merytoryczną argumentację prawną, która była albo przemilczana, albo negowana z racji jej rzekomego prawnego nieuzasadnienia. Skutkiem wielokrotnego przeciągania i odwlekania procedur przez władze państwowe były wakaty na stanowiskach kościelnych przez długi okres.

2.2. Mianowanie i usuwanie administratorów parafii

Sposób procedowania władz państwowych w sprawach nominacji i usuwania ze stanowisk administratorów parafii był bardzo podobny jak w przypadku mianowania i usuwania proboszczów.

Na przykład Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi pismem z dnia 5 maja 1959 r. zażądało usunięcia ze stanowiska administratora parafii Łękińsko diecezji częstochowskiej ks. Zygmunta Ciśłowskiego, któremu zarzucono występowanie przeciwko zebraniom urzędowym organizowanym w niedziele i święta, utrudnianie

⁸⁸ Pismo. Wikariusz Generalny (podpis nieczytelny) do bpa Z. Choromańskiego. Wrocław, 28-01-1963 (Nr 641/63). AKEP, sygn. I 10; Pismo. Wikariusz Generalny (podpis nieczytelny) do bpa Z. Choromańskiego. Gdańsk, 25-01-1963 (L.dz. 944/63). AKEP, sygn. I 10.

pracy kina objazdowego oraz złe wyrażanie się o ZHP wobec rodziców dzieci. Kuria diecezjalna sprawdziła te zarzuty i ustaliła, że władze państwowe zbadały sprawę bardzo powierzchownie, a swoją decyzją ewidentnie skrzywdziły ks. Cisłowskiego. Władze diecezjalne, odnosząc się do zarzutów, stwierdziły, że ksiądz ten nie atakował partii politycznych ani organizacji społecznych. Mówił w naukach stanowych, że zebrania i zabawy powinny odbywać się w niedziele w godzinach popołudniowych po Mszy św., ale tym samym głosił naukę katolicką skierowaną do wiernych. Nie zwalczał kina objazdowego, lecz zwracał uwagę, że w Wielkim Poście należy powstrzymać się od przyjemności, w tym od oglądania filmów. Publicznie nie wypowiadał się przeciw ZHP. Wikariusz generalny biskupa częstochowskiego nie odwołał się od decyzji Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, ale 19 maja 1959 r. skierował pismo do Jerzego Sztachelskiego, pełnomocnika rządu do spraw między państwem i Kościołem z prośbą o zmianę decyzji w sprawie ks. Cisłowskiego⁸⁹. Sprawa została skierowana do Urzędu do Spraw Wyznań celem rozpatrzenia. Interwencja ta nie przyniosła żadnego skutku, więc władze diecezjalne ponownie odwołały się od decyzji do Urzędu do Spraw Wyznań, który ją podtrzymał i dołączył warunek, że ksiądz ten nie może mieć samodzielnego stanowiska kościelnego. Przez kilka miesięcy władze diecezjalne nie wykonywały decyzji usunięcia ks. Cisłowskiego, ale w efekcie Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi postawiło ultimatum – jeśli ksiądz ten nie będzie usunięty ze stanowiska administratora parafii, to wszystkie następne wnioski składane do prezydium na podstawie dekretu z 31 grudnia 1956 r. będą zwracane bez rozpatrzenia. Wówczas władze diecezjalne przeniosły tego księdza na wikariat⁹⁰.

⁸⁹ Poświadczona kopia pisma. Ks. S. Zimorowicz do J. Sztachelskiego. Częstochowa, 19-05-1959 (L.2354). AKEP, sygn. I 10-2.

⁹⁰ Informacja o pozbawieniu przez Władze Państwowe Księdza Zygmunta Cisłowskiego stanowiska administratora parafii Łękińsko, pow. Bełchatowski. Ks. S. Zimorowicz, wikariusz generalny. Częstochowa, 12-04-1960. AKEP, sygn. I 10-2.

Uzasadnieniem wysuwania zastrzeżeń do nominacji przez organ państwowy czasem nie były argumenty skierowane przeciw osobie mianowanej, ale sprzeciw co do utworzenia nowej parafii. Taki przypadek miał miejsce w archidiecezji gnieźnieńskiej, gdzie władze państwowe w lutym 1957 r. odmówiły wyrażenia zgody na mianowanie administratorem parafii pw. Chrystusa Wiecznego Kapłana w Gnieźnie ks. Stanisława Sobczaka, gdyż Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej nie zgodziło się na utworzenie tej parafii w Gnieźnie⁹¹.

W czasie obowiązywania dekretu z 31 grudnia 1956 r. władze państwowe konsekwentnie stały na stanowisku, że tryb odwoławczy od decyzji prezydium wojewódzkiej rady narodowej przewidywał podjęcie ostatecznej decyzji przez Urząd do Spraw Wyznań. Jednak władze diecezjalne często odwoływały się w tych sprawach także do pełnomocnika rządu do spraw stosunków z Kościołem albo wносиły o rozpatrzenie kwestii na forum Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski oraz zwracały się z prośbą o stosowną interwencję do sekretarza Konferencji Episkopatu Polski.

W kwietniu 1959 r. arcybiskup metropolita krakowski Eugeniusz Baziak skierował pismo do Jerzego Sztachelskiego, pełnomocnika rządu do spraw stosunków z Kościołem, w którym odwołał się od wniesionych zastrzeżeń przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie w stosunku do ks. Franciszka Żaka, który miał być mianowany administratorem parafii w Liszkach⁹². W piśmie z 3 kwietnia tego roku organ państwowy stwierdził, że negatywna decyzja wynikała z rozważenia całokształtu działalności księdza w latach od 1949 do 1959 r., w których jego postawa wobec władz państwowych nie zawsze była przychylna, „a niektóre jego przedsięwzięcia odbiegały od zasad Porozumienia między Rządem P.R.L.

⁹¹ Poświadczony odpis pisma. F. Szczerbal, Przewodniczący Prezydium do Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie. Poznań, 14-02-1957 (Nr. Wz.II.la/22/57). AKEP, sygn. I 10-4.

⁹² Poświadczona kopia pisma. Abp E. Baziak do J. Sztachelskiego. Kraków, 22-04-1959 (L.1132/59). AKEP, sygn. I 10-7.

a Episkopatem”⁹³. Dopiero w lipcu 1959 r. wicedyrektor Urzędu do Spraw Wyznań Jan Lech odpowiedział arcybiskupowi, informując go, że odwołanie było rozważane w Urzędzie w dniu 10 czerwca tego roku na spotkaniu ministra Jerzego Sztachelskiego i bp. Zygmunta Choromańskiego, sekretarza Konferencji Episkopatu. Minister Sztachelski w podsumowaniu poinformował, że „sprawa powyższa będzie mogła być załatwiona w czasie późniejszym, ponieważ jest ona obecnie w toku rozpatrywania przez Urząd do Spraw Wyznań”⁹⁴. Takie działania władz były tylko taktycznym zabiegiem i zamierzonym przeciąganiem sprawy, gdyż Jerzy Sztachelski w piśmie z dnia 21 października 1959 r. poinformował arcybiskupa, że nie znaleziono żadnych podstaw, aby uchylić decyzję Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie w sprawie zgłoszenia zastrzeżeń do planowanej nominacji ks. Żaka na administratora w parafii w Liszkach⁹⁵. W styczniu następnego roku w tej sprawie interweniował u Jerzego Sztachelskiego bp Zygmunt Choromański, sekretarz Konferencji Episkopatu Polski⁹⁶. Zabiegi te nie przyniosły pozytywnego efektu, gdyż minister Sztachelski w piśmie z dnia 7 czerwca lakonicznie poinformował bp. Choromańskiego, że „podtrzymuje swoje stanowisko, zakomunikowane księdzu Arcybiskupowi Eugeniuszowi Baziakowi, Ordynariuszowi Archidiecezji w Krakowie, w piśmie z dnia 21 października 1959 r.”⁹⁷

Podobny przypadek miał miejsce w archidiecezji gnieźnieńskiej w 1960 r. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy zażądało usunięcia ks. Romana Siwy ze stanowiska administratora parafii w Chomętowie, w związku z jego szkodliwą działalnością

⁹³ Tamże.

⁹⁴ Pismo. J. Lech do abpa E. Baziaka. Warszawa, 08-07-1959 (Nr II-1a/64/59). AKEP, sygn. I 10-7.

⁹⁵ Poświadczony odpis pisma. J. Sztachelski do abpa E. Baziaka. Warszawa, 21-10-1959 (Nr II-1a/64/59). AKEP, sygn. I 10-7.

⁹⁶ Poświadczony odpis pisma. Bp Z. Choromański do abpa E. Baziaka. Warszawa, 29-03-1960 (Nr 280/60). AKEP, sygn. I 10-7.

⁹⁷ Pismo. J. Sztachelski do bpa Z. Choromańskiego. Warszawa, 07-06-1960 (Nr II-1c/64/59). AKEP, sygn. I 10-7.

wobec państwa. Władze archidiecezji odwołały się od tej decyzji do Urzędu do Spraw Wyznań, a po otrzymaniu negatywnej odpowiedzi także do Józefa Cyrankiewicza, Prezesa Rady Ministrów. Minister Jerzy Sztachelski, pełnomocnik rządu do spraw stosunków z Kościołem w piśmie z 16 stycznia 1961 r. stwierdził, że przedstawiana sprawa już została zakończona ostateczną, prawomocną decyzją Urzędu do Spraw Wyznań z 21 października 1960 r.⁹⁸ W odpowiedzi władze archidiecezji gnieźnieńskiej, na podstawie Kodeksu postępowania administracyjnego, zażądały wglądu do akt sprawy, gdyż w toku postępowania obwinionemu nie dano możliwości obrony oraz możliwości przedstawienia świadków. Wniesiono też o udowodnienie twierdzenia władz państwowych, że „szkodliwa działalność ks. Siwy jest władzom państwowym od dawna znana”⁹⁹. Takie stanowisko było usprawiedliwione, zdaniem bpa Czerniaka, gdyż dotychczas nie zostały udowodnione przestępstwa poprzednio zarzucane ks. Siwie. Wikariusz generalny powołał się też na art. 8 ratyfikowanej przez Polskę Uniwersalnej Deklaracji Praw Człowieka¹⁰⁰. Jak się wydaje, opisywana sprawa nie została zamknięta, gdyż władze archidiecezji gnieźnieńskiej zwróciły się do prokuratora generalnego PRL o wszczęcie postępowania przeciwko Urzędowi do Spraw Wyznań, gdyż miał on naruszyć podstawową zasadę demokracji, wolności i praw człowieka ks. Siwy, czyli umożliwienie mu obrony i przedstawienia się dowodom oskarżenia. Prokurator generalny odmówił wszczęcia postępowania w tej sprawie¹⁰¹.

Władze państwowe w wielu przypadkach nie uzasadniały rozstrzygnięć podjętych na podstawie dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. Przykładem takiego działania była decyzja Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu wydana w dniu 31 marca 1961 r.,

⁹⁸ Poświadczony odpis pisma. J. Sztachelski do Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie. Warszawa, 16-01-1961 (Nr II-10/36/60). AKEP, sygn. I 10-4.

⁹⁹ Poświadczony odpis pisma. Bp J. Czerniak, wikariusz generalny do J. Sztachelskiego. Gniezno, 17-02-1961 (L.dz. 484/61/W). AKEP, sygn. I 10-4.

¹⁰⁰ Tamże.

¹⁰¹ Poświadczony odpis pisma. Bp L. Bernacki do Prokuratora Generalnego PRL. Gniezno, 13-02-1963 (L.dz. 1076/63/M). AKEP, sygn. I 10-4.

w której zgłoszono zastrzeżenia przeciw mianowaniu ks. Maksymiliana Perskiego administratorem parafii w Powidzu w archidiecezji gnieźnieńskiej¹⁰². Stwierdzono, że „na podstawie art. 99 § 4 kodeksu postępowania administracyjnego w związku z art. 75 ust. 3 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o postępowaniu administracyjnym (...) decyzji niniejszej nie uzasadnia się ze względu na porządek publiczny”¹⁰³. Biskup Lucjan Bernacki odwołał się od tej decyzji do pełnomocnika rządu do spraw stosunków z Kościołem oraz do prokuratora wojewódzkiego w Poznaniu, gdzie wniósł o spowodowanie rozstrzygnięcia spraw zgodnie z prawem i nakazania zamieszczenia uzasadnień decyzji podejmowanych zgodnie z dekretem z dnia 31 grudnia 1956 r.¹⁰⁴

Przy nominacjach administratorów parafii, jak i proboszczów, władze państwowe wysuwały zastrzeżenia, gdy osoby te nie zgłaszały do administracji państwowej punktów katechetycznych i nie sporządzały sprawozdań z ich działalności oraz nie prowadziły ksiąg inwentarzowych w parafii. Przykładem takiego działania była decyzja Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy, w której zgłoszono zastrzeżenia do mianowania ks. Walentego Putza na stanowisko administratora parafii pw. św. Mikołaja w Inowrocławiu w archidiecezji gnieźnieńskiej. Uzasadniając negatywną decyzję, stwierdzono, że ksiądz ten nie zgłosił w terminie punktów katechetycznych, ani nie złożył sprawozdań z prowadzenia tych punktów, i podkreślono, że decyzja władz jest negatywna, gdyż nie ma gwarancji, iż kapłan ten będzie respektował zarządzenia władzy państwowej¹⁰⁵. W tej sprawie władze archidiecezji gnieźnieńskiej odwołały się do Urzędu do

¹⁰² Poświadczony odpis pisma. J. Kubiak do Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie. Poznań, 31-03-1961 (Nr Wz.II-Ia/39/61). AKEP, sygn. I 10-4.

¹⁰³ Tamże.

¹⁰⁴ Poświadczony odpis pisma. Bp L. Bernacki do Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu. Gniezno, 06-04-1961 (L.dz. 2237/61/W). AKEP, sygn. I 10-4. Poświadczony odpis pisma. Bp L. Bernacki do Prokuratora Wojewódzkiego w Poznaniu. Gniezno, 06-04-1961 (L.dz. 2237/61/W). AKEP, sygn. I 10-4.

¹⁰⁵ Poświadczony odpis pisma. A. Markun do Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie. Bydgoszcz, 07-02-1962 (Nr Wz.III-2-62). AKEP, sygn. I 10-4.

Spraw Wyznań w dniu 13 lutego 1962 r., argumentując, że w rozmowie przeprowadzonej w dniu 8 stycznia tego roku z zastępcą kierownika Wydziału do Spraw Wyznań Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy nie zgłoszono żadnych zastrzeżeń do nominacji ks. Putza na administratora parafii w Bydgoszczy. Biskup Jan Czerniak podkreślił, że większość duchowieństwa z archidiecezji gnieźnieńskiej nie zgłasza władzom punktów katechetycznych i zaznaczył, że uzasadnienie decyzji powinno zawierać umotywowaną ocenę stanu faktycznego¹⁰⁶.

Podobnie jak przy nominacji proboszczów, tak też przy wyrażaniu zastrzeżeń do mianowania administratorów parafii władze państwowe wykorzystywały argument o niestosowaniu się duchownych do Porozumienia z kwietnia 1950 r. zawartego między Rządem PRL i Episkopatem Polski, co ewidentnie było praktyką sprzeczną z normami zawartymi w dekrete z dnia 31 grudnia 1956 r. Bardzo dobrze ilustruje to decyzja podjęta przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach, w której zgłoszono zastrzeżenia do mianowania administratorem parafii Olza ks. Antoniego Brzóske, podając w uzasadnieniu, że ksiądz ten „nie realizował wytycznych wynikających z punktu 1, 2 i 4 Porozumienia między przedstawicielami Rządu P.R.L. i Episkopatu Polskiego z dnia 14.IV.1950 r. w związku z tym nie gwarantuje on właściwie pojętej postawy obywatelskiej do zajmowania samodzielnego stanowiska kościelnego (...)”¹⁰⁷. Odwołanie od tej decyzji skierował do Urzędu do Spraw Wyznań bp Juliusz Bieniek, wikariusz generalny biskupa katowickiego. Wskazał on, że posądzanie księdza Brzóske o wrogą działalność antypolską i rewizjonistyczną nie ma podstaw faktyczny, a w czasie drugiej wojny

¹⁰⁶ Poświadczony odpis pisma. Bp J. Czerniak do Urzędu do Spraw Wyznań. Gniezno, 13-02-1962 (L.dz. 978/62/W). AKEP, sygn. I 10-4.

¹⁰⁷ Poświadczony odpis pisma. E. Łata do Kurii Diecezjalnej w Katowicach. Katowice, 09-03-1962 (Nr Wz.6/3/1/62. AKEP, sygn. I 10-5.

światowej ksiądz ten przez pięć lat przebywał w dwóch niemieckich obozach koncentracyjnych w Dachau i Gusen¹⁰⁸.

Przykładem bezprawnego działania władz państwowych w oparciu o przepisy dekretu z 31 grudnia 1956 r. było żądanie Wydziału do Spraw Wyznań przy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie z 1963 r. niezwłocznego wysunięcia kandydatów na administratorów parafii w archidiecezji krakowskiej. Zwrócono uwagę, że parafie te od dłuższego czasu nie posiadają administratorów, a tym samym zarzucono władzom archidiecezji, że nie stosują przepisów wyżej wspomnianego dekretu. Biskup Karol Wojtyła, wikariusz kapitułny archidiecezji krakowskiej, odpowiadając na te zarzuty, stanowczo stwierdził, że żaden przepis dekretu z 31 grudnia 1956 r. ani inny akt prawny obowiązujący w państwie polskim, nie daje uprawnień Wydziałowi do Spraw Wyznań w Krakowie do występowania wobec rządcy diecezji z żądaniem przedstawiania kandydatów na wakuujące stanowiska administratorów parafii. Biskup Wojtyła zwrócił się z prośbą do przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie, aby zwrócił uwagę pracownikom Wydziału do Spraw Wyznań, że ich tego typu działania nie mają podstaw prawnych. Jednocześnie biskup zaznaczył, że poprzednio abp Eugeniusz Baziak i on przedstawiali kandydatury na administratorów parafii, które były przez władze państwowe odrzucane¹⁰⁹. Tylko w sierpniu 1962 r. Urząd do Spraw Wyznań podtrzymał decyzje odmowne Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie i władze państwowe nie wyraziły zgody na nominację pięciu administratorów parafii w archidiecezji krakowskiej¹¹⁰.

¹⁰⁸ Poświadczony odpis pisma. Bp J. Bieniek do Urzędu do Spraw Wyznań. Katowice, 22-03-1962 (Nr LOVIII-91/62). AKEP, sygn. I 10-5.

¹⁰⁹ Poświadczony odpis pisma. Bp K. Wojtyła do Przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie. Kraków, 09-04-1963 (Nr 1488/63). AKEP, sygn. I 10-7.

¹¹⁰ Pismo. Bp K. Wojtyła do bpa Z. Choromańskiego. Kraków, 24-01-1963 (Nr 314/63). AKEP, sygn. I 10. Byli to następujący księża kandydaci na administratorów parafii: ks. Jan Duniewski – parafia Gilowice, ks. Józef Horecki – parafia Płoki, ks. Jan

W świetle przedstawionych faktów można stwierdzić, że przy mianowaniu i usuwaniu proboszczów i administratorów parafii władze komunistyczne wykorzystywały instrumentalnie przepisy dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, aby kontrolować działalność duszpasterską księży. Dokonywano szerokich, nieuprawnionych interpretacji tych przepisów przez nieuprawniony organ, pomijano prawnie wymagane uzasadnienia lub też zamieszczano w nich pomówienia i nieudowodnione zarzuty.

Zakończenie

W dekrete z 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, w porównaniu z poprzednim stanem prawnym, wymieniono stanowiska kościelne, których dotyczyły przepisy oraz zmieniono zbyt ogólne zapisy dotyczące działalności sprzecznej z prawem i porządkiem publicznym.

Po wejściu w życie nowych uregulowań w pierwszej połowie 1957 r. do Konferencji Episkopatu Polski napływały informacje z poszczególnych diecezji o niezgodnych z prawem postępowaniach organów państwowych w zakresie organizowania i obsadzania stanowisk kościelnych. Władze państwowe nagminnie posługiwały się w procedurze niesprawdzonymi, a wręcz fałszywymi informacjami, formułując zastrzeżenia w stosunku do kandydatów na proboszczów i administratorów parafii. Władze komunistyczne instrumentalnie wykorzystywały obowiązujące od początku 1957 r. normy prawne dotyczące organizowania i obsadzania stanowisk kościelnych do walki ideologicznej z Kościołem katolickim w Polsce i dążyły do pełnego kontrolowania nominacji na stanowiska kościelne, a w szczególności na proboszczów i administratorów parafii.

Działalność organów państwowych skupiała się na dążeniu do uniemożliwienia mianowania na stanowiska proboszczów i administratorów parafii osób, które władze uważały za nieprzychylnie

Kastelnik – parafia Jawornik, ks. Józef Kołodziejczyk – parafia Niegowić, ks. Stanisław Piątkowski – parafia Bachowice. Tamże.

ustrojowi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. W latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku władze cywilne podjęły próby blokowania nominacji proboszczów i administratorów parafii poprzez sprawdzanie, czy osoby te przedkładały administracji państwowej sprawozdania z nauki religii i prowadzenia księgi inwentarzowej. Od złożonych deklaracji podporządkowania się tym wymogom zainteresowanych osób uzależniano odstąpienie od wydania zastrzeżeń przed nominacjami na stanowiska kościelne. Taki stan prawny dotyczący organizacji i obsadzania stanowisk kościelnych trwał aż do zmiany ustroju w Polsce w 1989 r., chociaż w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych władze państwowe postępowały w tym względzie mniej represyjnie.

Diocesan authorities action taken in connection with the decree of the State Council of the People's Republic of Poland of 31 December 1956 on the organization and staffing of Church, based on selected dioceses

After World War II, the Communists assumed power in Poland. Their actions were aimed at rapid implementation of the principles of Marxist philosophy through, among others, reducing and then preventing the functioning of the opposition. At the front of the ideological struggle stood also the Catholic Church, whose activity was considered by the state as a major obstacle in achieving the set goals. The pastoral activity of the Church in Poland was curbed considerably at that time, and in many cases was even impossible.

At the beginning of 1957, the Decree of the State Council of 31 December 1956 on creating and staffing church positions came into force. This decree was less restrictive towards the clergy of the Catholic Church in Poland than the previous regulations in this matter. The activity of the state bodies focused on preventing the people who were considered hostile to the regime of the People's Republic of Poland from being appointed to the positions of pastors and parish administrators. The Decree is the evidence of breaking the law by the state officials in order to impede the Church.

The article describes the operation of the diocesan authorities taken in connection with the Decree of the State Council of the People's Republic

of Poland of 31 December 1956 on the organization and staffing of Church, based on selected dioceses.

SŁOWA KLUCZOWE: władze diecezjalne, dekret Rady Państwa PRL z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, działalność duszpasterska, Kościół w Polsce.

KEYWORDS: diocesan authorities, the Decree of the State Council of the People's Republic of Poland of 31 December 1956 on the organization and staffing of Church, the pastoral activity, the Church in Poland.

NOTA O AUTORZE:

Ks. dr hab. Marek Stępień – adiunkt w Katedrze Ustroju Kościoła i Kanonicznych Form Życia Konsekrowanego Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie.